

Кабанкова О. М.,

Севастопольський національний університет ядерної енергії та промисловості, м. Севастополь

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

У статті висвітлено особливості вивчення іноземної мови у вищих технічних закладах. Акцентується увага на аудіюванні, що є одним із провідних чинників формування пізнавальної самостійності студентів технічних ВНЗ.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, іноземна мова, аудіювання.

В статті представлені особливості изучення иностранного языка в высших технических заведениях. Акцентируется внимание на аудировании, являющимся одним из главных факторов формирования познавательной самостоятельности студентов высших технических учебных заведений.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, иностранный язык, аудирование.

The article is devoted to the features of foreign language studying in higher technical institutions. Much attention is given to listening being one of the main factors of cognitive independence development of students of higher technical institutions.

Key words: cognitive independence, foreign language, listening.

Постановка проблеми. Система освіти нашої держави сьогодні проходить стадію реформування: вдосконалюються програми навчання, змінюються вимоги до самого процесу навчання, відбувається зближення вітчизняних та закордонних навчальних закладів в рамках Болонського процесу. Дані процеси у сфері науки є реакцією на явища глобалізації у сфері економіки і ринку праці: розширення міжнародної співпраці, необхідність встановлення нових ділових контактів та ефективного підтримки вже наявних.

Представники різних галузей промисловості стурбовані тим, що молоді фахівці – випускники технічних ВНЗ не мають не лише достатнього рівня соціальних компетенцій, необхідних для ефективного спілкування, але і умінь працювати в колективі, успішно вирішувати завдання.

Нині вимоги до майбутніх фахівців в різних країнах, практично не відрізняються між собою. Представники промисловості, бізнесу й освіти в один голос заявляють, що професіонал на сучасному етапі – це не лише вузький фахівець у своїй галузі, але ініціативна особистість, яка уміє працювати в команді й готова до постійного розвитку.

Уміння співпрацювати, креативність, відповідальність, самостійно знаходити, аналізувати, систематизувати і використовувати необхідну інформацію, високий рівень володіння хоча б однією іноземною мовою – це ті вимоги, які є життєво важливими на сучасному етапі. Безперервний особистий розвиток також є важливим фактором становлення професіонала.

Відтак, головною метою навчання іноземної мови (ІМ) у вищому технічному закладі стає формування у студентів вміння іншомовного спілкування у реальних ситуаціях, тобто набуття іншомовної комунікативної компетентності в обмеженому обсязі, причому на її реалізацію відводиться порівняно мала кількість навчальних годин.

Мета статті: виявити особливості іноземної мови як навчального предмета та її роль у розвитку пізнавальної самостійності (ПС) студентів.

Виклад основного матеріалу. Дослідженням проблеми розвитку ПС учні займалися з давніх давен. Ідеї розвитку самостійності були закладені ще в глибокій старовині і аналізувалися Сократом, Арістотелем. Подальше дослідження ця проблема отримала в працях давньоримських філософів, а пізніше в роботах Я. Коменського, І. Песталоцці, Ж-Ж. Руссо, А. Дістервега, К. Ушинського та ін.

На думку Н. Половникової, найважливішими умовами розвитку ПС є: систематичність наростання пізнавальної складності навчальної роботи; різноманітність навчальної діяльності при опануванні нового матеріалу та індивідуальний підхід, оскільки процес навчання можна представити як безперервну взаємодію між засвоєнням наукових знань і розвитком учнів [2].

Самостійність є одним із провідних принципів навчання ІМ в технічному ВНЗ. Цьому принципу надається надзвичайно важливе значення, оскільки нашому суспільству потрібні особи, здатні до саморегулювання, які уміють орієнтуватися в ситуації, що швидко змінюється. Самостійність, що проявляється в мовній ініціативі, умінні адекватно використовувати мовні засоби, спроможності здійснювати пошук інформації, сприятиме розвитку ПС студентів.

Формування ПС студентів у процесі вивчення ІМ забезпечується ходом усього навчального процесу загалом. При цьому безперечним є те, що саме дотримання принципів дидактики має визначальне значення не лише для забезпечення глибоких і міцних знань, але і для підвищення розвиваючого впливу навчання. На наш погляд, іноземна мова розвиває інтелектуальну сферу студентів, мовленнєву діяльність, загальні методи мислення, пізнавальні уміння і процеси, вміння вчитися, активізує механізми самостійної інтелектуальної діяльності.

Ряд учених (В. Богословський, Н. Потьомкіна, І. Качан, А. Малишева), визначають ПС в навчанні ІМ як феномен, що проявляється в умінні орієнтуватися в мовному матеріалі; розуміти почутий або прочитаний текст і виражати письмово або усно свої думки; як готовність студента здійснювати мовленнєву діяльність без безпосередньої допомоги (на основі набутих мовних навичок); як комунікативну та психологічну здатність

виконувати самостійні роботи з ІМ; як комунікативно-пізнавальна самостійність, що забезпечує уміння спілкуватися на ІМ; як мовленнєва самостійність, що виражається в умінні висловлюватись монологічно без опор; як уміння самостійно вирішувати комунікативні завдання в різних сферах майбутньої діяльності; як уміння розуміти граматичні та лексичні конструкції, переказати прочитане, говорити відповідно до заданої ситуації.

Автори різних методик навчання ІМ (М. Давидова, А. Границька, Г. Китайгородська) відзначають, що чим більш розвинена комунікативна функція у того, кого навчають, тим очевидніша можливість реалізації усіх аспектів комунікативної мовної діяльності і тим складніших видів спільної діяльності він може долучитися.

Практика показує, що специфікою ІМ як навчального предмета є її чітко виражений комунікативний характер, який спрямований на розвиток уміння практично користуватися мовою, що вивчається. В основі комунікативно орієнтованого підходу до навчання іноземній мові лежить стимулювання мовленнєвої активності студентів (І. Бім, Л. Громова, Р. Мілруд, Ю. Пассов та ін.). Основними принципами комунікативного методу є: мовленнєва спрямованість навчального процесу, індивідуалізація, функціональність, ситуативність та новизна [1, с. 303].

Другою особливістю ІМ як навчальної дисципліни є те, що мова є як засобом, так і метою навчання. Студент засвоює спочатку найбільш легкі мовні засоби, які виступають в якості мети навчання, а потім використовує їх для засвоєння складніших мовних засобів.

Третьою особливістю є її “безпредметність”, тобто “всю” мову неможливо вивчити, навчальний матеріал обмежується певним регістром (ділова мова, розмовна, письмова та ін.). Ось чому ІМ в немовному ВНЗ повинна стати засобом формування вмінь у навчально-організаційній діяльності.

Четвертою особливістю є неоднорідність мови (Л. Щерба), що виражається в різних аспектах мовних явищ: мовна система (загальна мова), мовленнєва діяльність (мовлення як процес) та мовний матеріал (мовлення – як результат процесу) [4].

Наступною особливістю вивчення ІМ є співвідношення знань та вмінь, що займає проміжну ланку між дисциплінами гуманітарного, природничонаукового циклів та дисциплінами професійної підготовки, оскільки ІМ вимагає такого ж великого об’єму навичок та вмінь, як і практичні предмети, і не меншого обсягу знань, чим точні науки. Таким чином, іноземна мова акумулює розвиток розумових здібностей, у тому числі ПС.

Зауважимо, що навчання ІМ у технічних ВНЗ проходить стадію реформування у зв’язку зі входженням України в єдиний європейський освітній простір. Не можна не погодитися з думкою С. Тер-Минасової, яка вважає, що “традиційне викладання іноземних мов зводилося в нашій країні до читання текстів” [3, с. 32]. Хоча ІМ завжди виступала невід’ємним складником професійної підготовки студентів технічних вузів, але в процесі навчання реалізовувалася, в основному, тільки одна функція – інформативна, і та в обмеженому вигляді, оскільки “з чотирьох умінь володіння мовою (читання, письмо, говоріння, розуміння на слух) розвивалося тільки одне, пасивне, орієнтоване на “розпізнавання” – читання” [3, с. 32].

Відсутність належної уваги до розвитку культури спілкування у студентів нефілологічного профілю в практиці навчання у ВНЗ приводить до значного зниження комунікативних можливостей студентів. Навчання спілкування висувається на перший план, оскільки мова є засобом людського спілкування і функціонує та розвивається в процесі мовленнєвих контактів і мовленнєвої взаємодії комунікантів. На наш погляд, спілкування повинно бути метою, засобом та основною організацією навчання іншомовного мовлення.

Питаннями вивчення труднощів сприйняття на слух, і особливо таких, які пов’язані з намаганням зрозуміти ІМ, займалися у своїх дослідженнях і вітчизняні, і зарубіжні науковці: А. Андерсон, Л. Архіпова, Н. Єлухіна, Н. Соболева, Т. Lynch, та інші. Аудіювання як самостійний вид мовленнєвої діяльності є розумінням сприйнятого на слух мовлення. Аудіювання та говоріння – це дві сторони усного мовлення; без аудіювання не може бути нормативного говоріння. Аудіювання базується на природній здатності, яка вдосконалюється у процесі індивідуального розвитку людини і дає їй можливість розуміти інформацію в акустичному коді, накопичувати її в пам’яті чи на письмі, відбирати та оцінювати її згідно з інтересами чи поставленими завданнями. Важливими факторами формування такої здатності є: перцептивні та мовленнєвомоторні передумови; загальні інтелектуальні передумови; фактичні знання; знання та вміння в рідній мові; іншомовні знання та вміння, мотивація [1, с.117-118].

У навчальному процесі аудіювання – це основне джерело мовних знань і важливий засіб мовленнєвої практики на уроці і в позаурочний час. Оскільки матеріал, що представляється на слух, слугує моделлю реального мовного середовища, аудіювання залучає студентів до активної мовленнєвої діяльності. Опанування цим видом мовленнєвої діяльності повинне сформувати у студентів психологічну та мовну готовність. Програма навчання має бути побудована з урахуванням поступового зростання складності мовленнєвих операцій студентів із навчальним матеріалом.

Навчання аудіювання і на його основі навчання іншомовного спілкування базується на сприйнятті мови на слух, що є природним для онтогенезу людини способом опанування мовлення. Студенти, сприймаючи мовлення на слух, із самого початку занурюються в середовище мови, що вивчається, у них формуються механізми сприйняття й розуміння мовлення, внутрішня мова з використанням засобів нового мовного коду, знання з усіх аспектів мовної системи. В результаті систематичної спеціально організованої практики з аудіювання у студентів розвивається комунікативне вміння аудіювання, що забезпечує доступ до іншомовного спілкування.

Оскільки спілкування неможливе без сприйняття та розуміння мови співрозмовника на слух, то сучасні навчальні матеріали і програми навчання ІМ студентів технічних ВНЗ потребують коригування й адаптації до потреб студентів. Вони повинні бути спрямовані на розвиток навичок та вмінь аудіювання, адже вміння сприймати на слух та вміння вилучати корисну інформацію є важливим академічним і професійним умінням.

Розвиток ПС студентів у процесі вивчення ІМ технічних ВНЗ буде успішним, якщо в процесі навчання послідовно здійснювати орієнтований відбір текстового матеріалу, що враховує професійну орієнтацію студентів. Це один із можливих шляхів реалізації принципу професійної спрямованості навчання, який дозволяє підвищити інтерес студентів до занять з ІМ, – оптимізувати навчальний процес, підвищити його ефективність та якість. За такого підходу ІМ стає не самоціллю, а одним із засобів вивчення спеціальності, формування і розвитку професійних інтересів у студентів, активізації, розвитку ПС, готовності студентів цілеспрямовано використовувати отримані знання у сфері професійної діяльності, що відповідає поставленій меті навчання ІМ в немовному ВНЗ.

Отже, опанування таким видом мовленнєвої діяльності, як аудіювання, дасть можливість студенту вивчити звуковий складник мови, зрозуміти те, що йому повідомляють і адекватно реагувати на сказане, допомагає правильно сформулювати свою відповідь, що є основою діалогічного мовлення. Саме аудіювання навчає слухати співрозмовника уважно й завжди дослуховувати до кінця, що є важливим показником культури мовлення. Аудіювання сприяє розвитку здібностей студентів до спонтанного іншомовного спілкування і в професійній, і в культурно-побутовій сферах.

Перспективи подальших наукових розвідок ми пов'язуємо з роботою над аудіюванням, що є одним із провідних чинників формування пізнавальної самостійності студентів технічних ВНЗ.

Література:

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
2. Половникова Н. А. Важнейшие условия развития познавательной самостоятельности школьников в процессе обучения / Н. А. Половникова // Вопросы развития познавательной активности и самостоятельности школьников: Сб. ст. Казань, 1966. – С. 92-101.
3. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М. : Изд-во МГУ, 2004. – 352 с.
4. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Лев Владимирович Щерба. – Л. : Наука, 1974. – 428 с.